

IN PRINCIPIO ERAT VERBUM (Joh. 1,1)

'Een abdij zonder boeken is als een stad zonder rijkdom, een kasteel zonder troepen, een keuken zonder keukengerei, een tafel zonder spijzen, een tuin zonder planten, een wei zonder bloemen, een boom zonder bladeren' (1).

Abt Abbone in Umberto Eco's best-seller *De naam van de roos* had het goed geschoten: een rijke theologische bibliotheek is in tijden van invallende duisternis een lichtende fakkel aan de horizon. Onnodig te zeggen, dat de metafoor niet alleen voor een abdij, doch ook voor een landelijk katechetisch instituut geldt ... Of toch?

Eco's roman speelt zich af tegen het einde van 1327, een kerkelijk zeer broeierige tijd. De toenmalige paus Johannes XXII, zetelend in Avignon en veelvuldig van ketterij en simonie beschuldigd, is in een felle machtsstrijd met de Duitse keizer gewikkeld; hetgeen een jaar later leidt tot de keuze van een tegenpaus. 'De kerk van die dagen, waarin het hoogste gezag zo ongeloofwaardig was, was uiteraard de ideale voedingsbodem voor allerlei secten en ketterijen, apocalyptische verwachtingen en dreigingen, die trouwens door paus en keizer werden benut en misbruikt in het wisselend machtsspel. De theologen van de Duitse keizer ... docteren ijverig ad hoc theorieën uit over geestelijke en wereldlijke macht' (2).

Eco vertelt van een denkbeeldige ontmoeting tussen de van ketterij verdachte Franciscanen en afgevaardigden van de paus, op neutraal terrein van een Benediktijnerabdij ergens in het noorden van Italië. Deze ontmoeting - een dispuut tussen beide partijen over de armoede van Christus - wordt georganiseerd door een Engelse geleerde Franciskaner monnik, William van Baskerville genaamd, en ook zijn sekretaris Adso van Melk neemt er aan deel. De ontmoeting loopt uit op een ordinaire, banale scheldpartij tussen de delegaties en leidt tot de veroordeling van de Franciscaanse armoedebeweging.

Deze context vormt de achtergrond van een spannend misdaadverhaal dat zich tegelijkertijd afspeelt, waarin de wonderbaarlijkste en voor een abdij hoogst zonderlinge gebeurtenissen plaatsvinden, en waarin dagelijks een abdiwbewoner op gruwelijke wijze om het leven komt. In en om de abdiwbibliotheek die de as vormt van een ingenieus gekonstrueerd labyrint, gebeuren geheimzinnige dingen. In die bibliotheek regeert - behalve de bibliothekaris, pater Malachias - de blinde ziener Jorge van Burgos; op mysterieuze wijze bewaakt hij een al even mysterieus boek der boeken, waarin alles wat er verder in de bibliotheek te vinden is, gekatalogiseerd staat; en derhalve de sleutel is van de totale waarheid van de bibliotheek.

Het lezen van Eco's roman moet voor iedere bibliothekaris van een kleine theologische bibliotheek zo niet een enerverende, dan toch zeker een afschrikwekkende bezigheid zijn. Het slot van deze middeleeuwse kroniek (of is het een detective, een allegorie of een ideologische sleutelroman?) komt dicht bij een angstaanjagende nachtmerrie.

'Het was Nichola van Morimondo, die zei: 'De bibliotheek staat in brand!' ... De hele bibliotheek moest zo langzamerhand één grote rokende vlammenzee zijn en het vuur raasde waarschijnlijk van vertrek naar vertrek om schielijk de duizenden kurkdroge bladen te verzwelgen' (3).

Hoewel Eco's verhaal mij geen fundamentele (identiteits)krisis heeft bezorgd, heb ik er wel een ideologische sleutelroman in ontdekt. Waarom?

Mijn verhaal speelt zich af tegen eind 1984, een kerkelijk zeer broeierige tijd. Enkele jaren daarvoor werd, zo zegt men, paus Johannes Paulus I door vergiftiging om het leven gebracht; kort daarop wordt zijn opvolger, Johannes Paulus II, bij een aanslag op zijn leven ernstig gewond; Indiaas premier Indhira Gandhi door extremistische Sikhs vermoord en bisschop Romero tijdens een kerkdienst neergeschoten. In de kerk is sprake van een ernstige gezagskrisis en het Godsvolk tornt hevig aan verantwoordelijkheden van kerkelijke primaten. Deze situatie vormt de ideale voedingsbodem voor allerlei sekten en ultra-montaanse bewegingen als Opus Dei, Waarheid en Leven, Konfrontatie. In Vatikaanse kringen probeert men de macht te behouden door in opstandige kerkprovincies hun gunstig gezinde (s)pionnen te benoemen. Vooruitstrevende theologen als Küng, Pohier en Schillebeeckx worden in Rome op het matje geroepen en geprobeerd het zwijgen op te leggen. De Latijns-Amerikaanse bevrijdingstheologie wordt onder zware verdenking gesteld, en bijzondere synodes zijn nodig om bisschoppen tot eenheid te manen. Mijn verhaal vertelt van ontmoetingen tussen een delegatie van een in diskrediet geraakt landelijk katechetisch instituut en tussen delegaties van de hoogste kerkelijke en onderwijsorganisaties. Nu eens vinden deze plaats op neutraal terrein van een Jezuitenhuus, ergens in het Gelderse land, waar de resten van de Romeinse cultuur overvloedig aanwezig zijn, en waar een zekere Baas de baas is, koördinator van een indrukwekkend pettenkabinet; dan weer op ander terrein, ergens in het centrum des lands, waar de Romeinse invloede~ eveneens nog duidelijk merkbaar zijn. Deze ontmoetingen disputeren tussen beide partijen over de katechetische en liturgische vernieuwingsbeweging - resulteren in protokolaire afspraken en veroordelingen van twee (werk)boeken, welke zijn opgeslagen in de diepste bibliotheekkelders van genoemd Jezuitenhuus.

Deze context vormt de achtergrond van een bloedserieus machtsspel dat zich tegelijkertijd afspeelt, en waarvan in korte tijd 'een aanzienlijk deel van het 25 leden tellend personeel' het slachtoffer wordt. In en om de instituutsbibliotheek, slechts te bereiken via slecht verlichte en gevaarlijke traptreden, waterkeerdrempels en zware brandwerende deuren, gebeuren merkwaardige en zonderlinge zaken. In die bibliotheek regeert – behalve soeur Gúlia – de bebrilde sekretaris Juan van Amös; hij draagt zorg voor het welzijn van enkele eeuwen katechetische geschiedenis en konfessionaaliteit van het onderwijs, en houdt tevens nauwlettend toezicht op de aanwezigheid van de twee gewraakte boeken. De hoger genoemde ontmoetingen bezorgen hem angstige voorgevoelens over het voortbestaan van zijn *Finis Africae* (4), waar hij op een winderige en gure herfstdag een gruwelijk visioen krijgt:

'Jaren later ... kreeg ik de gelegenheid ... een reis ... te maken. Op de terugreis kon ik de verleiding niet weerstaan een lange omweg te maken om dat wat (van de abdij) restte nog eens te bezoeken.

Van de grote, statige gebouwen die eens de plek sierden, waren slechts verspreide ruïnes overgebleven, zoals voorheen het lot was geweest van de monumenten van de oude heidenen in Rome. De brokstukken van de muren, de zuilen en de enkele intact gebleven architraven gingen schuil onder de klimop. Onkruid overwoekerde het terrein tot in alle uithoeken ... Het Hoofdgebouw stond, op de ingestorte zuidelijke muur na, nog overeind en scheen de tand des tijds te trotseren ... Binnen vermengde het vernietigde werk van mensenhanden zich met

het werk van pe natuur ... Alles wat niet groen was van mos, was nog zwart van de rook van zovele tientallen jaren geleden ... Bij het zoeken tussen het puin vond ik hier en daar gescheurde stukken perkament, die uit het scriptorium en de bibliotheek naar beneden waren gedwarreld en als schatten bedolven onder de aarde de tijden hadden overleefd; ik begon ze te vergaren, alsof ik de bladen van een boek weer bijeen moest voegen ...

Sommige perkament snippets waren verbleekt, op andere was nog vaag iets van een afbeelding te zien, soms de schim van een of meer woorden ... omhulsels van boeken, van buiten ogenschijnlijk nog intact, maar van binnen weggevreten; toch was een enkele keer een half blad gespaard gebleven, schemerde er een incipit, een titel door ... (... kboek .ate.hese', , ... doopt v .... ensen'; G.v.A)' (5).

'Het was de grootste bibliotheek van de christenheid', zei William. 'Nu', voegde hij eraan toe, 'is de Antichrist werkelijk nabij, want geen enkele wetenschap zal hem meer in de weg staan' (6).

NASCHRIFT

Als sekretaris Adso na de completen van de vierde dag aan Baskerville vraagt hoe men vertrouwen kan stellen in de oude wijsheid, als zij ons wordt overgeleverd door leugenachtige werken die haar met zoveel vrijheid hebben geïnterpreteerd, antwoordt deze, dat boeken niet zijn gemaakt om erin te geloven, maar om aan onderzoek te worden onderworpen. Op aandringen van Adso of men boeken dan moet lezen zonder een beroep te doen op de goddelijke deugd van het geloof, antwoordt Baskerville hem, dat er nog altijd twee goddelijke deugden overblijven: de hoop dat het mogelijke zal zijn, en de liefde jegens wie te goeder trouw heeft geloofd dat het mogelijke was (7). 'Als er geen plaats meer is voor het geloof in de waarheid dan blijft de hoop dat het mogelijke is, als een neveneffect van het waarschijnlijke, van de literaire illusie' (8).'

De naam van de roos: werkelijkheid en/of fictie voor een katechetische bibliotheek? Eigenlijk doet het er niet zoveel toe; nomina nuda tenemus (9): we houden in elk geval de naakte mammen over.

NOTEN

1. Umberto Eco, De naam van de roos. Bakker, Amsterdam, 1983 (1984, 6e dr.), blz. 44.
2. D.Loose, Umberto Eco: de Naam van de Roos, of: een intratextueel effect van werkelijkheid, in Kohélet (Faculteitsblad van de Theologische Faculteit Tilburg 1(1984)1, blz. 16.
3. Eco, a.w., blz.506-508.
4. Eco, a.w., blz.325-342; 475-479; 483-513.
5. Eco, a.w., blz.519-520.
6. Eco, a.w., blz.511.
7. Eco, a.w., blz.331-332.
8. D.Loose, a.a., blz.20.
9. Eco, a.w., blz.522.